

ВСТУП

Сучасна людина, шукаючи відповідей на свої екзистенційні питання, приходять до висновку, що вона є нездатною самотійно подолати внутрішні руйнівні сили та досягнути особову єдність і цілісність. Деколи людина навіть не усвідомлює природу та походження зла у собі, а тому виявляється неспроможною його подолати. У боротьбі з гріхом, який нищить людську природу, для нас дуже цінним є досвід ранніх християн та їх наставників. Їхній тривалий духовний досвід вказав на ефективний метод духовної боротьби — аскезу. В цьому спостерігається подібність із Христовою відповіддю на поставлене апостолами питання: чому не могли вигнати біса з юнака. На це Господь відповів: «Цей рід нічим не можна вигнати, тільки молитвою та постом» (Мр 9, 28–29).

Аскетичний досвід перших християн загалом був досить багатий і різноманітний. Він був описаний зокрема провідними християнськими подвижниками перших століть: преподобним Антонієм, преподобним Макарієм, святителем Атанасієм, преподобним Нілом Синайським, Євагрієм Понтійським, Орігеном, святителем Василієм Великим, святителем Йоаном Золотоустим, святителем Григорієм Богословом, святителем Амвросієм Медіоланським, преподобним Августином Іппонським, преподобним Єронімом Стридонським, преподобним Нектарієм, аввою Ісаєю та іншими. Серед них особливе місце займає один зі святих Отців IV ст. — преподобний Йоан Касіян Римлянин. Він зумів передати нам аскетичний досвід монашества, яке прагнуло віднайти внутрішню рівновагу та гармонію з Богом. Преподобного Касіяна з певністю можна вважати аскетом-письменником, що поєднує східну і західну християнські традиції, бо, походивши із західних областей Римської Імперії та отримавши там високу світську освіту, він вже з юних літ вирушив на Схід в пошуках шляхів віднайдення ближчих, містичних, стосунків з Богом. Проживши багато років в різних монастирях Палестини, Сирії та Єгипту й спілкуючись з визначними аскетами свого часу, він зумів синтезувати їхні повчання та досвід у своїх творах. Про це один з перекладачів його праць єпископ Петро Єкатериновський зазначає так: «Без сумніву те, про що писав преподобний Касіян ним же було передумано, пережито, засвоєно та пройдено ділом і вилилось з його світлого розуму та чистого серця» .

Як ми зазначили, преподобний Касіян практично поєднав в собі дві традиції: Східну та Західну. Будучи за походженням людиною західної культури (виховання), він вивчав глибинну духовність єгипетських Отців. Саме її він приніс у Західний світ монашества, адаптувавши до культурних і ментальних особливостей. Тому він заслуговує на особливу увагу для християн київської традиції, котра завжди була відкрита на думку Заходу, зберігаючи свою східну ідентичність.

Структура нашої дипломної роботи розділена на два розділи. В першому розділі ми розглянемо життя та творчість преподобного Йоана Касіяна. Для повнішого висвітлення теми він буде поділений на три підрозділи. В першому підрозділі йтиметься про життєвий шлях преподобного Касіяна, що дасть змогу проаналізувати формування його аскетичних поглядів, що їх він отримав, подорожуючи монастирями Сходу, зокрема Палестини, Сирії та Єгипту. З огляду на це, зможемо побачити, яке значення для

монашества Заходу мало його знайомство зі святими мужами-подвижниками Сходу, що відбувалося не тільки через безпосереднє спілкування з ними, але і через читання їхніх творів. В другому підрозділі ми, на основі наукових досліджень, спробуємо зробити короткий огляд творчості преподобного Касіяна. Це дозволить нам дати відповідь на питання: для кого ж були написані його твори, якою була їхня мета і що становить їхній зміст. В третьому підрозділі цього розділу для нас важливим буде побачити, який вплив мали твори преподобного Касіяна на духовність Сходу та Заходу, як його аскетичне вчення вплинуло на формування монашества Західної Церкви, особливо в Галльській області (тодішньої Римської Імперії).

В другому розділі ми спробуємо розкрити саме вчення святого. Для цього ми поділимо цей розділ також на три підрозділи. У першому розглянемо, як розумів преподобний Касіян природу пристрастей, їх виникнення, згубний вплив та наслідки для людини. Для нас буде важливо дізнатись, як преподобний, детально описуючи її походження, використовує духовно-аскетичне надбання та повчання визначних святих мужів: від апостольських часів і до часу його приходу на Схід. Цю духовну спадщину він особисто пережив та дослідив. В другому підрозділі спробуємо розглянути схему преподобного Касіяна щодо восьми головних пристрастей, яка стала основою його аскетичного вчення. Нам відомо, що першим на письмі цю схему подав Євагрій Понтійський, але версія преподобного Касіяна є від неї дещо відмінна. В дуже короткій формі проведемо опис природи пристрасті, кожній з яких він присвячує окремі розділи свого твору «Про спільнотне життя». В третьому підрозділі нашим завданням буде розкриття способів подолання головних пристрастей та їхніх похідних гріховних нахилів, згідно з системою, укладеною преподобним Касіаном, де він веде мову про боротьбу на рівні тіла, душі і духа. Отже, тут ми дослідимо, які засоби потрібні аскетові для повного вилікування від пристрастей.

Намагаючись представити аскетичне вчення преподобного Йоана Касіяна, ми користувалися не тільки його власними творами, але й доступними для нас працями дослідників, котрі вивчали його спадщину. Серед його власного доробку слід виділити: Про спільнотне життя (*De institutis coenobiorum*), Бесіди з єгипетськими старцями (*Collationes Patrum*) та Про Воплочення Господа. Проти Несторія (*De incarnatione Domini contra Nestorium*), якими ми користувалися в російському перекладі.

Серед дослідницьких праць зазначимо монументальну працю архимандрита Феодора Поздієвського Аскетическія воззрѣнія преподобнаго Іоанна Кассіана Римлянина (пресвитера Массилійскаго), в якій автор докладно дослідив життя Касіяна та його творчість. Для нас в цій праці найціннішими були дослідження основних богословських та аскетичних ідей самого Йоана Касіяна. Незважаючи на давність цього дослідження архимандрита Феодора, воно не втрачає цінності і досі, залишаючись чи не найкращим серед досліджень вчення преподобного Касіяна в російськомовній літературі.

Також слід виокремити й інші дослідження науковців. Зокрема маємо на увазі монументальну працю Сергія Заріна Аскетизмъ по православно-христiанскому ученiю. Вона послужить нам для висвітлення аскетичного вчення преподобного Касіяна у порівнянні з думкою його сучасників — Євагрія Понтійського та преподобного Ніла Синайського. Серед новітніх російських дослідників творчість преподобного Касіяна вивчали: А. Фокін, К. Скурат та інші. А. Фокін опублікував зокрема статтю під назвою Преп. Иоанн Кассиан , в якій акцентує свою увагу на деталях біографії преподобного. Щодо К. Скурата, то у своїй книзі Золотой век святоотеческой письменности (IV – первая

половина V в.) він присвячує цілий розділ преподобному Касіяну, де подає детальний тематичний опис творів святого.

Серед праць зарубіжних дослідників нам варто виокремити статтю О. Pasquato в Словнику містики . В ній автор детально описує подорожі преподобного Касіяна пустелями Сирії, Палестини та Єгипту. Поданий науковий матеріал дає нам можливість краще ознайомитися з відомими подвижниками, котрі там проживали та їхніми аскетичними поглядами. Також нам варто відзначити вступну статтю Lorenzo Dattrino, редактора італійського видання Бесід з єгипетськими старцями , в якій він вказує на літературні особливості творів преподобного Касіяна.

При написанні роботи ми користувались додатковою літературою, яка допомагала нам відкривати культурний та літературний фон доби преподобного Касіяна. А саме цінними для нас є такі праці: Люсьєна Реньє Повседневная жизнь Отцов пустынных IV века, А. Сидорова Древнехристианский аскетизм и зарождение монашества та У истоков культуры святости, Лоллія Юр'євського Александрия и Египет, Николай Новиков Молитва Иисусова. Опыт двух тысячелетий, Петра Казанського История православного монашества на Востоке та інші.

При написанні нашої праці ми зустрілися з такою трудністю: основні переклади творів Йоана Касіяна є, переважно, російською та іншими іноземними мовами. При цьому, українською мовою існує переклад лише незначної частини з творів преподобного Касіяна, яка була поміщена в Добротолубії, редакторства святителя Теофана Затворника. Це, на жаль, обмежує повноцінне пізнання глибокої думки святого, яка представлена на сторінках його праць.

Для кращого висвітлення цієї теми ми застосовували методи аналізу, синтезу та порівняння. Однак, з огляду на стислі межі дипломної праці, важко вповні висвітлити усі аспекти аскетичного вчення преподобного Касіяна. Отже, спробуємо зосередити свою увагу на схемі восьми головних пристрастей, яка лягла в основу його вчення, та на засоби їх подолання, які послужили основним матеріалом для написання та укладення ним монаших правил. Наша праця не претендує на вичерпне розкриття поданої теми, тому що існує брак відповідної наукової літератури, перекладеної українською мовою. Ми сподіваємось, що усвідомлення потреби докладнішого пізнання аскетичного вчення преподобного Касіяна послужить поштовхом для глибшого дослідження його творчої спадщини, яка містить в собі надбання східної та західної традицій, які він поєднав у своєму богословському осмисленні.

ВИСНОВКИ

У нашій дипломній роботі ми поставили собі мету пізнати спадщину преподобного Касіяна, зокрема його аскетичне вчення. Вивчений матеріал дозволяє нам зробити висновок про те, що в особі преподобного Касіяна аскетичне богослов'я отримало дуже оригінального автора. Він опирається на вчення своїх попередників, зокрема святителя Василія Великого, преподобного Єроніма Стридонського та інших християнських подвижників, а насамперед досвід єгипетських монахів-пустельників, від котрих безпосередньо ознайомився з аскетичною практикою. Однак він зумів східне аскетичне вчення інкультурувати в своє рідне середовище у Галії. Що ще більш цікаво: в його творах ми практично бачимо західний варіант викладу широко відомого на Сході вчення про вісім пристрастей, систематизацію якого традиційно приписують Євагрію Понтійському. Після свого тривалого перебування в монашому середовищі на Сході, преподобний Касіян повернувся на Захід, де зустрівся вже з певними формами спільнотного життя,

яке намагалось віднайти справжні аскетичні ідеали для глибокого містичного пізнання. Тож коли його попросили описати аскетичне вчення та монаші правила Отців Сходу, то він, розуміючи, що надбання західного монашества є також важливим в духовному та культурному сенсі, вбачав потребу синтезувати його з вченням східного монашества. Про це читаємо: «Якщо побачу, що будь-які правила єгипетських монастирів будуть тут неможливі до виконання через строгість та різницю в ментальності, то заміню їх, наскільки це можливо». Саме завдяки такому синтезу аскетичного вчення твори преподобного Касіяна стали популярними як на Заході, так і на Сході, та відіграли важливу роль у формуванні монашества.

Вчення про вісім пристрастей та засоби їх подолання, стали основою його аскези. Опираючись на власний духовний досвід, здобутий на Сході, преподобний Касіян практично запровадив його в заснованих ним двох монастирях, пристосувавши до гало-римської ментальності. Преподобний Касіян зумів синтезувати правила спільнотного життя з аскетичними практиками великих подвижників Сходу, котрі зазвичай провадили анахоретський спосіб життя. Ці правила, виражені в його творах, набули великої популярності ще за його життя та стали запроваджуватись в монастирях не лише в Галії, а й у всій західній Церкві.

Преподобний Касіян у своїх творах докладно описав природу кожної з восьми головних пристрастей та показав на прикладах святих Отців, з котрими він провадив духовні бесіди у формі діалогів, як ті пристрасті з Божою допомогою можна подолати. Саме через глибокий виклад багатогранного опису внутрішнього життя подвижника праці преподобного Касіяна постають перед нами як оригінальні, самостійні та з елементами новизни. Ми побачили, що преподобний Касіян, будучи сучасником Євагрія Понтійського, у вченні про вісім пристрастей притримується схеми цього монаха-аскета, щоправда з деякими відмінностями. Також він при укладанні своєї схеми послуговувався надбанням усної традиції подвижників пустинь, зокрема єгипетських, котрі знали про існування такого порядку щодо нападу головних пристрастей на людину. З цього ми дізнаємось, що Євагрій не є автором цієї схеми, але лише першим її записав.

Для преподобного Касіяна важливою є духовна боротьба, яка проявляється через протистояння пристрастей і чеснот, тіла і душі тощо. Це дало йому можливість показати монаший подвиг як найвище мистецтво та знання. Це знання показувало подвижника в світлі східного богослов'я — як особу, котра вдосконалювалась через практичну та теоретичну аскезу. Важливо, що аскетичне вчення преподобного Касіяна, має не звичайне зовнішнє відношення до ідеалу і умов життя християнського подвижника, але зв'язана з ним внутрішньо. Можна зробити висновок, що його головною думкою є ствердження того, що аскетичні вправляння не є основною метою а лише слугують засобом для досягнення вищої мети, а саме здобуття Царства Небесного. Це ж, своєю чергою, стає можливим через співдіяння благодаті Божої з добровільним зусиллям самого подвижника.

Слід ствердити, що писемна спадщина преподобного Касіяна є вагомим внеском у розвиток християнської аскези, як з богословської точки зору, так і в морально-етичному контексті. У своїх творах він чітко та зрозуміло висвітлює ряд питань, які були актуальними для повсякденного духовного життя монаха, а також стали корисним порадиником для мирян. Характерними рисами його вчення є базування на Святому Письмі, творах святих Отців та учителів як західної, так і східної Церкви, а також застосування ним елементів людської психології, здобутих власним аскетичним досвідом

та через надбання попередників. У його вченні відчувається глибоко осмислений особистий досвід духовного життя щодо описаних питань, а також оригінальність у підході до їхнього тлумачення, навіть у випадку запозичення. Тому слід наголосити на важливості та необхідності дослідження творів преподобного Касіяна і великій користі від їх популяризації серед ширшого кола читачів.

У процесі написання були деякі труднощі, пов'язані із недостатньою кількістю літератури, в якій би критично розглядалася дана тематика. Окрім того, є багато джерел перекладених російською мовою, що дублюють одне одного, відрізняючись лише незначними аспектами у своїх дослідженнях, тому у вченні про вісім пристрастей ми посилалися на саме пояснення преподобним Касіяном їх впливу на дух, душу та тіло людини, де виражено психологічне переживання аскетичного досвіду з самоконтролем, здобуте в подвижництві його попередниками та сучасниками (аскетами від апостольських часів до його приходу на Схід).

Наша дипломна робота, відтак, не дає вичерпної відповіді на всі запитання, пов'язані з творчістю преподобного Касіяна. Вона є лише спробою висвітлити ті духовно-містичні впливи, яких він зазнав, перебуваючи на Сході, і які синтезувавши переніс на Захід. Досліджуючи обставини його життя, ми намагалися відкрити цю особу по-новому та наблизитись до розуміння його не лише як проповідника монашої аскези єгипетських подвижників, але й людини зі своїм особливим життєвим досвідом.

Тому наша робота є тільки скромним внеском у дослідження його аскетичного вчення та вказує на необхідність глибшого вивчення духовної спадщини цього великого подвижника.

ЗМІСТ

ВСТУП 3

РОЗДІЛ I. СВЯТИЙ ЙОАН КАСІЯН — ОТЕЦЬ СХОДУ І ЗАХОДУ 8

1. Життя Йоана Касіяна 8

2. Загальна характеристика творів святого 13

3. Вплив творів святого Йоана Касіяна на християнську духовність 20

РОЗДІЛ II. АСКЕЗА — ЗАСІБ ЗВІЛЬНЕННЯ ВІД ПРИСТРАСТЕЙ 27

1. Природа пристрасті 27

2. Опис восьми пристрастей 31

2.1 Обжерливість 32

2.2 Розпуста 34

2.3 Грошолюбство 36

2.4 Гнів 39

2.5 Смуток 41

2.6 Нудьга 42

2.7 Марнославство 44

2.8 Гордість 47

3. Боротьба з пристрастями 50

ВИСНОВКИ 54

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ 58